

Список використаних джерел:

1. Аболин Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека. – Казань: Изд-во Казанського университета, 1987. – 261с.
2. Аршава І.Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика: Монографія. – Д.: Вид-во ДНУ, 2006. – 336 с.
3. Батаршев А.В. Многофакторный личностный опросник Р.Кеттелла: Практическое руководство / Батаршев А.В. – М.: ТЦ Сфера, 2002. – 96 с.
4. Дьяченко М.И., Пономаренко В. А. О подходах к изучению эмоциональной устойчивости // Вопросы психологии. - 1990. - №1. - С.106-113.
5. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. - СПб.: Питер, 2002. - 752с.
6. Пилипенко К.В. Емоційна стійкість як професійно-важлива якість майбутнього психолога-практика // Практична психологія в системі вищої освіти: теорія, результати досліджень, технології: монографія / За редакцією проф. Н.І. Повякель – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 376 с.
7. Чебыкин А.Я. Проблема эмоциональной устойчивости / Южноукраинский педагогический университет им. К.Д. Ушинского. - О.,1995. – 195 с.

Дапенко Оксана Анатоліївна,
викладач кафедри загальної та
вікової психології КДПУ,
Максимова Н., студ. ф-ту
іноземних мов КДПУ

Психологічні особливості структурної організації само відношення в підлітковому віці

Категорія «самовідношення» виступає предметом досліджень багатьох наук: філософії, соціології, педагогіки тощо. Але особливого наукового значення вона набуває в рамках психології, де робиться спроба виявити структурно-динамічні ознаки феномену, визначити його функціональні та процесуальні характеристики. З точки зору психології будь-який прояв людини як соціального суб'єкта не обходиться без включення у ці процеси ставлення до самої себе. Саме відношення до себе впливає на психічне здоров'я, визначає успішність взаємодії з іншими, опосередковує предметну діяльність. Е.Фромм зазначає, що особливості самовідношення визначають вектор стосунків з оточуючими, моделюють різноманітні варіанти саморозвитку [12].

У сучасній психології відсутній єдиний підхід щодо визначення такого феномену як «самовідношення», хоча означена проблема активно вивчається вітчизняними та зарубіжними психологами. Аналіз робіт, присвячених дослідженням відношення людини до самої себе, дозволяє

говорити про велике розмаїття психологічних дефініцій. Можна назвати такі поняття як: «узагальнена самооцінка», «самоповага», «самосприйняття», «емоційно-ціннісне ставлення», «аутосимпатія», «самоцінність» тощо, які виступають предметом теоретичного та емпіричного аналізу. Відсутність чіткої термінології призвела до того, що значення наведених термінів більшою кількістю авторів не розмежовується, а вживається як синоніми.

На даному етапі розвитку науки проблема самовідношення є достатньо актуальною. По - перше, це пов'язано з підвищенням інтересу до питань про глибинні механізми самосвідомості, які є традиційним предметом психологічної науки. По-друге, - це популяризація копінг - підходів, які концептуально, багато в чому, спираються на самовідношення як внутрішню, психологічну умову подолання складної життєвої ситуації. Перетинання різних предметно - психологічних тенденцій виявляють особливу значущість проблеми та необхідність більш ретельного наукового аналізу. Ефективність її розробки залежить від результатів досліджень загальнотеоретичних і методологічних проблем психології (К.О. Абульханова - Славська, Б. Г.Ананьєв, Л. С.Виготський, Г. С.Костюк, О.М. Леонтьєв та ін.); проблем самосвідомості та саморозвитку (Л.С. Рубінштейн, С.Р. Пантілеєв, В.В. Столін, І.І. Чеснокова та ін.), проблем соціальної перцепції та регуляції поведінки (Г. М. Андрєєва, О. О. Бодальов та ін.) психології життєвої самореалізації (С.Д. Максименко, О. В.Киричук, Т. М.Титаренко та ін.)

Особливого значення проблема самовідношення набуває в підлітковому віці. Як наголошує І. С. Кон, періодом виникнення свідомого «Я», як би поступово не формувалися окремі його компоненти, здавна вважався підлітковий та юнацький вік. Саме в підлітковому періоді відбувається становлення самосвідомості особистості (Д. І. Фельдштейн, Л. І. Божович, І. І. Чеснокова та ін.), яке супроводжується рядом психосоціальних протиріч: з одного боку, підліток сприймає себе, виключно, як унікальну особистість, ставить себе вище інших людей, з іншого - сумнівається в собі, має підвищено критичне самовідношення. Як зазначає Л.І. Божович, розвиток самосвідомості - центральний психічний процес перехідного віку, тому особливу увагу науковців необхідно привернути саме до цього періоду онтогенезу [3, 11].

У сучасній психологічній науці загальноприйнятою є теза про те, що категорія «самовідношення» являється найбільш змістовною для визначення конкретної особистості. Психологи, які плідно займалися цим питанням (В.В. Столін, С.Р. Пантілеєв та ін.), спиралися на положення Б. Г. Ананьєва про роль відношення людини до себе як найважливішого фактору виникнення і стабілізації єдності особистості [1, с.7].

Психологічна природа самовідношення достатньо складна і різноманітна. Одні дослідники (В. М. М'ясищев, В. О. Ядов) пов'язують її з

соціальною активністю суб'єкта, з специфікою зовнішньої оцінки; інші (С.Л. Рубінштейн, К. Роджерс, О.М. Леонтьєв) - з загальними аспектами самосвідомості. К.О. Абульханова-Славська розглядає самовідношення як форму психічної діяльності, змістом якої, є представленість «Я» у мотиваційно-емоційній сфері особистості (К. О. Альбуханова-Славська, 1997). О.М. Леонтьєв також зазначає, що «самовідношення - це форма мотиваційно-емоційної спрямованості активності особистості на себе» [5, с.163].

Розглядаючи особливості підходу до вивчення проблеми самовідношення в зарубіжній психології, слід зазначити, що починаючи з робіт, виконаних у фрейдівському руслі, інтерес до даної проблеми не слабшає. В працях У. Джемса, самовідношення розглядається як компонент самосвідомості, який виконує функцію прийняття особистістю самої себе і досліджується в тісному зв'язку з іншими складовими Я-концепції. Концепцію «Я» автор позначає як сукупність усіх знань та уявлень індивіда про себе. При цьому описову складову Я-концепції називає образом «Я»; складову, пов'язану з відношенням до себе або окремих своїх якостей – само відношенням; оцінку власних якостей - самооцінкою; сукупність власних самооцінок - як прийняття себе. Прийняття себе та позитивне самоставлення забезпечують гармонійне існування та високий рівень самоідентифікації особистості [2]. Ця точка зору підтримується К.Роджерсом щодо необхідності формування позитивного самовідношення як фактора повної та гармонійної самореалізації.

У вітчизняній психології початком фундаментальних досліджень феномену «самовідношення» стали праці Н.І. Серджвеладзе, О.М. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна, В. В. Століна, С.Р. Пантілеєва, І.С. Кона та ін.

Вперше термін «самовідношення» було впроваджено Н. Сарджвеладзе в рамках теорії установки у 1974 році. Автор виділяє особливий підклас соціальної установки, яку назвав установка на себе, тобто самовідношення. Згідно Н.І. Сарджвеладзе, самовідношення – це «складна багаторівнева емоційно-оціночна система, яка поділяється на два способи відношення до себе - об'єктний («Я» як об'єкт) та суб'єктний «Я» як суб'єкт» [9, с. 134]. Обидва ці способи самовідношення реалізуються когнітивною активністю, емоційними реакціями і системами дій або готовністю до таких дій на адресу самого себе. Самовідношення можна охарактеризувати як вираження смислу «Я» для суб'єкта, як певне стале почуття власного «Я», яке, незважаючи на узагальненість, містить ряд специфічних модальностей, що різняться як за емоційним тоном, переживанням, так і за семантичним змістом відношення до себе [9, с. 133-136].

І. С. Кон вважає відношення до себе «глобальною самооцінкою особистості», похідною від сукупності окремих самооцінок, яка виступає підсумковим виміром системи «Я». [4, с. 232].

Аналізуючи сутність самовідношення особистості, В. В. Столін виявляє загальні його характеристики: «самоповага», «аутосимпатія», «близькість-самоінтерес», які утворюють емоційний простір явища і наповняють його окремими оціночними діями. Це глобальне почуття «за» або «проти» себе має феноменальне подвоєння у вигляді передбачуваного ставлення інших, яке також є одним із вимірів в структурі самовідношення [7, с.27-29].

Згідно точки зору О. Г. Спіркіна відношення до себе дає можливість індивіду усвідомити себе в широкому контексті предметної діяльності та різноманітних стосунків з іншими. Самовідношення – це раціонально-емоційна позиція до самого себе, де «Я» виступає в якості суб'єкта соціальної активності і як носія самосвідомості [10, с.34].

Як свідчать дослідження С. Р. Пантілеєва самовідношення – це безпосередній феноменологічний прояв смислу «Я» для самого суб'єкта. На думку автора, воно складається із емоційного переживання і оцінки власної значимості (смислу Я), яке має прояв у різних формах: «почуття усвідомленості Я», «самовпевненість», «самокерівництво», «аутосимпатія», «самоцінність» тощо. Самовідношення розуміється як смислове особистісне утворення, яке відображає рівень цінності власного «Я» в структурі життєдіяльності індивіда. Автор пропонує модель структури самовідношення, як ієрархічного, багаторівневого утворення, в якому вищі рівні є відношенням суб'єкта до самого себе як члена суспільства, макросоціума, а нижчі – відношення до себе як суб'єкта вітальної активності [7, с. 75-77].

Теоретичні основи розуміння самовідношення як афективного компонента самосвідомості були закладені І. І. Чесноковою. Автор ввела в науковий психологічний простір поняття «емоційно-ціннісне самовідношення» як специфічний вид емоційного переживання, в якому відображається відношення особистості до того, що вона пізнає, розуміє, відкриває стосовно самої себе [11, с. 46]. Найбільш перспективним, на думку, автора є розуміння самовідношення як безпосереднього афективного переживання особистісного смислу «Я» індивіда. В основі самовідношення лежить оцінка свого «Я», власних рис по відношенню до мотивів, які виражають потребу в самореалізації.

При різних поглядах на природу самовідношення перш за все базовою вважається наукова парадигма, відповідно до якої, даний феномен розглядається як невід'ємна частина структури самосвідомості. Виокремлюючи своє «Я», ми можемо розглядати себе як самостійного суб'єкта власних життєтворчих дій. Саме в цьому відображається міра самоусвідомленості, життєвої компетентності і рівень особистісної зрілості.

Підлітковий період, змістом якого є перехід від дитинства до дорослості, супроводжується складними психологічними утвореннями, які пов'язані з розвитком самосвідомості. З точки зору психологічного аналізу

самосвідомість являє собою складний психічний процес, сутність якого полягає в тому, що особистість сприймає численні «образи» самої себе в різних ситуаціях діяльності та поведінки. У структурному відношенні самосвідомість являє собою єдність трьох сторін – пізнавальної (самопізнання), емоційно-ціннісної (самовідношення) і дієво-вольової (регуляція та саморегуляція).

Криза підліткового віку пов'язана з виникненням нового рівня самосвідомості. Саме тут, під час кризи, як вважає Л. І. Божович, і виникає самосвідомість у істинному значенні слова, тобто здатність спрямовувати свідомість на власні психічні процеси і складний світ переживань. Самосвідомість підлітка має якісну своєрідність, яка полягає в особливому співвідношенні між чітко вираженою спрямованістю на самопізнання, оцінку якостей власної особистості і тим рівнем, на якому це пізнання знаходиться. Підліток не завжди може виділити та узагальнити особисті якості і надати їм об'єктивну оцінку, що характеризує самовідношення в цьому віці як неоднозначне та суперечливе утворення [3, с. 123-126].

Спрямованість підлітка на внутрішній світ, розуміння свого місця в системі соціальних стосунків виникає на основі інтересу до інших, перш за все, до ровесників. Спостерігаючи за їх діями та вчинками, підлітки прагнуть розібратися в собі. У поступовому процесі самопізнання у них зберігається та ж сама послідовність, що і при пізнанні інших, тобто спочатку виділяються зовнішні, фізичні характеристики, потім якості, пов'язані з виконанням будь-якої діяльності, і лише потім приховані особливості внутрішнього світу. Аналіз та емоційне ставлення до власного внутрішнього світу складає зміст самовідношення, формує самоідентичність особистості підлітків.

Особливої інтенсивності, різноманітності та глибини досягає в підлітковому віці емоційна сфера. З цією обставиною пов'язаний і новий рівень розвитку ціннісного ставлення підлітків до себе. Різні почуття, пов'язані з переживанням того, що підліток «відкриває» в собі, набувають суттєво нового значення в психічній діяльності – вони стають активним внутрішнім фактором процесу інтеграції емоційно-ціннісного ставлення до себе і формування самосвідомості в цілому. Хлопці та дівчата в 13-14 років починають сприймати та усвідомлювати свої емоції вже не як похідні від якихось зовнішніх подій, а як стан власного «Я». Навіть об'єктна, безособова інформація стимулює підлітка до інтроспекції, роздумів про себе і свої проблеми.

Одним із механізмів самовідношення є особистісна рефлексія, яка суттєво актуалізується саме в підлітковому віці. На відміну від логічної рефлексії, яка спрямована на вирішення завдань, особистісна рефлексія розуміється як діяльність особистісного самопізнання, як особливий дослідницький акт, при якому особистість не просто досліджує свій внутрішній світ, але ще при цьому досліджує себе як дослідника.

Феноменами особистісної рефлексії є самоприйняття, самокерівництво та аутосимпатія, які пов'язані з самооцінками. М. Розенберг вважає, що самооцінка і самовідношення є взаємозалежними утвореннями. Самооцінка веде до певного самовідношення, задає імпульс останньому. За результатами самооцінки формується те чи інше відношення до себе, виникає прийняття чи неприйняття себе. Але згідно даним С.Р. Пантілєєва, О.М. Колишко, самовідношення та самооцінка, хоча і виявляються як споріднені феномени, все ж таки є різними за своєю процесуальною суттю: самооцінка - це, в першу чергу, раціональний компонент, що включає аналітичні дії, тоді як самовідношення - це, переважно, емоційне ставлення до себе. Особистість може любити себе, незважаючи на те, що самооцінка її низька за певними якостями, і, навпаки, незважаючи на те, що самооцінка висока, самовідношення може бути негативним, навіть з ознаками антипатії.

В підлітковому віці передбачається активна робота самого суб'єкта в формуванні чіткої, цілісної та, біль-менш, стабільної структури самосвідомості. Вперше в розвитку особистості окремі прояви самосвідомості: самоспостереження та самопізнання стають необхідними потребами особистості. Вони стимулюються прагненням до самовиховання та цілеспрямованих змін у зв'язку з усвідомленням власних психологічних особливостей відповідно зовнішнім вимогам та соціальним зразкам. Останні, до речі, через пряме чи непряме навіювання можуть впливати на формування як позитивного ставлення підлітка до себе (самоповага, висока самооцінка), так і негативного (аутоагресія, самодеструкція).

Для виявлення особливостей структурної організації самовідношення в підлітковому віці, нами було проведено експериментальне дослідження, за допомогою методики «МДС» (В. В. Столін, С. Р. Пантілєєв, 1991). Загальна кількість респондентів склала 30 осіб, віком 12-14 років. Після обробки емпіричних даних тесту ми отримали наступні результати:

1. За шкалою глобального самовідношення 63% опитаних (19 респондентів) ставляться до себе позитивно, мають чітко визначене почуття «за» самого себе. У інших 37% опитаних (11 респондентів) почуття «за» і «проти» самого себе недиференційоване.

2. За шкалою самоповаги (I), що складається з 15 пунктів, які об'єднали твердження, що стосуються «внутрішньої послідовності», «саморозуміння» та «самовпевненості» ми виявили, що 40% опитаних (12 респондентів) вірять в свої сили у досягненні поставленої мети, впевнені у власних здібностях. Їх відношення до себе характеризуються відносним саморозумінням, ці респонденти адекватно оцінюють свої можливості і займають активну життєву позицію. Інші 60% опитаних (тобто 18 респондентів), навпаки, не впевнені у своїх можливостях, їм важко зрозуміти самих себе, вони займають пасивну життєву позицію, замкнуті, з недовірою ставляться до оточуючих.

3. За шкалою аутосимпатії (II), що складається з 16 пунктів, які відображають «товариськість-ворожість» до власного «Я», ввійшли твердження, що виявляють ступінь «самоприйняття» або «самозвинувачення». Слід зазначити, що 38% опитаних, майже, повністю сприймають себе, в контексті власних якостей як позитивних так і негативних. Приймають себе такими, якими є. Довіряють собі, мають позитивну самооцінку. Інші 62% опитаних бачать у собі переважно недоліки. Їхня самооцінка низька, вони схильні до самозвинувачення. Домінують такі емоційні реакції на себе як самокритичність та роздратування.

4. За шкалою очікуване ставлення від інших (III), що складається з 13 пунктів, 57% опитаних (17 респондентів) вважають, що оточуючі ставляться до них позитивно, тому і самі не виявляють агресії по відношенню до інших. Вони, навпаки, толерантні у спілкуванні та оцінках навколишнього світу. Інші 43% опитаних (13 респондентів) вважають, що ставлення оточуючих до них переважно негативне. Тому ці підлітки завжди критикують інших, намагаються мінімізувати стосунки, демонструють небажання спілкуватися.

5. За шкалою самозацікавленість (IV) були отримані дані, які свідчать про те, що 67% опитаних (20 респондентів) готові спілкуватися з собою «на рівних», впевнені в своїй цікавості для інших, приділяють велику увагу внутрішньому світу і позитивно оцінюють власні думки. Інші 33% опитаних (10 респондентів) вважають свої думки нецікавими, невартими високої оцінки, не впевнені у власній значущості для оточуючих.

В результаті проведеного нами дослідження можна зазначити, що самовідношення – це важлива психологічна категорія, яка тісно пов'язана з пізнавальною та емоційною сферами особистості й займає центральне місце в регуляції психологічної діяльності індивіда. Особливого значення проблема самовідношення набуває в підлітковому віці, тому що саме в цей період відбувається активний розвиток самосвідомості, формування самооцінки та «Я-концепції». Зростання особистості сучасного підлітка супроводжується цілим рядом типових та специфічних властивостей: появою нової мотивації – глобального інтересу до власної особистості, особистісної рефлексії як здатності до самоаналізу, емоційно-ціннісного самоставлення, як осмислення цілого ряду нових емоцій та почуттів; виникненням саморегуляції, як здатності доволно приймати і реалізовувати рішення; усвідомленням власної наступності як здатності охоплювати актуальне та потенційне у саморозвитку. Через зріле ставлення до себе підліток може реально впливати на хід свого життя, організовувати та регулювати власну діяльність, передбачати певні події та ситуації. Природа самовідношення не замикається внутрішнім простором підлітка, а через мотиви пов'язується з реальною життєдіяльністю.

Головна функція самовідношення у підлітковому віці – це сигналізація про те, що в житті все відбувається належним чином, або навпаки. Якщо самовідношення знаходиться не на належному рівні – це показник того, що потрібно щось змінювати чи в житті, чи в самому собі.

Психологічна наука наголошує, що для гармонізації особистості найбільш оптимальним є такий варіант виховання та самовиховання, при якому самовідношення буде прагнути до позитивного полюсу. В цьому випадку відбуватиметься формування особистісної гідності та самодостатності.

За даними проведеного опитування, було встановлено, що за шкалами «глобальне самовідношення», «очікуване ставлення інших» та «самозацікавленість» спостерігається тенденція концентрації результатів навколо полюсу високих результатів, що відображає позитивне самовідношення. За цими шкалами у переважній більшості респондентів 63,5% домінує конструктивне відношення до себе, визначене почуття «за» самого себе. Їхнє розуміння самих себе в більшій мірі адекватне, вони вірять в свої можливості, мають позитивну самооцінку, готові спілкуватися з собою «на рівних», впевнені в своїй цікавості для інших. Натомість за шкалами «аутосимпатія» та «самоповага» спостерігається зворотна тенденція, а саме: в середньому 61 % респондентів демонструють антипатію до самого себе та низьку самоповагу. Ці підлітки виділяють у собі переважно недоліки, мають низьку самооцінку, схильні до самокритичності та самозвинувачення. Такі неоднозначні дані засвідчують те, що в підлітковому віці самовідношення не є сталим, чітко оформленим утворенням самосвідомості, про що неодноразово зазначали науковці [3]. Поступове формування окремих його компонентів на фоні закономірних протиріч віку і зумовлює недиференційований характер структурної організації самовідношення підлітка.

Список використаних джерел:

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды в 2 т. – М.: Педагогика, 1990. – Т.1. – 456 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1986. – 420 с.
3. Божович Л.И. Проблемы формирования личности в онтогенезе. – М.: МОДЕК, 1997. – 352с.
4. Кон И. С. В поисках себя. Личность и ее самосознание. – М.: Изд-во политической литературы, 1984. – с. 232.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1978. – 278 с.
6. Мясищев В. Н. Основные проблемы и современное состояние психологических отношений человека. // Психологическая наука в СССР. – М.: АПН РСФСР, 1960. – Ч.2. – 345 с. С. 110-125.

7. Пантилеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 110 с.
8. Рубинштейн С. А. Бытие и сознание. О месте психического в общей взаимосвязи явлений материального мира. – М.: АН СССР, 1957. – 327 с.
9. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой. – Тбилиси: Мецниереба, 1983. – 206 с. С. 134.
10. Спиркин А. Г. Сознание и самосознание. – М.: Политиздат, 1972. – 303 с.
11. Чеснокова И. И. Проблема сознания в психологии. – М.: Наука, 1977. – 144 с.
12. Фромм Е. Концепция человека. – М.: Пресс, 1987. – 263с.

Борисюк Ірина, Кривенок Ірина,
Попель Майя, студентки фізико-
математичного ф-ту КДПУ

Динаміка проявів креативності в онтогенезі

Аналіз численної кількості наукових праць з проблем творчості свідчить про те, що кожен з науковців по-своєму трактує саме значення слова творчість. Це пояснюється, тим що психології творчості до середини ХХ ст. не надавалось суттєвого значення: суспільство не мало гострої необхідності в таких дослідженнях.

Ситуація різко змінилася наприкінці ХХ-го на початку ХХІ ст. – з'явилась численна кількість наукових досліджень присвячених цій проблемі, які свідчать не лише про її актуальність, а і про неоднозначність підходів до визначення поняття творчість.

Так, за Пономарьовим Я. О. творчість – це створення нового, це механізм розвитку особистості. [1]

Творчість – як розумову й практичну діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу, або духовної культури, визначає Лук А. Н. [10]

С. Л. Рубінштейн під творчістю розуміє діяльність, що творить щось нове, оригінальне, що притому входить не тільки в історію розвитку самого творця, але і в історію розвитку науки, мистецтва і т. ін. [6]

Український психолог В. Моляко, розкриваючи сутність творчості з позиції психології, зазначає, що під творчістю розуміють процес створення чогось нового для даного суб'єкта. Тому зрозуміло, що творчість у тій чи іншій формі не є талантом «обраних», вона доступна кожному. І школяр, який засвоює нові знання, розв'язує нову, незнайому задачу, і робітник, який виконує нове технічне завдання, і комбайнер, якому потрібно в процесі збирання урожаю врахувати вологість колосся, напрямок вітру – всі вони займаються творчістю, розв'язують творчі задачі. [11]

Універсальною пізнавальною творчою здібністю вважається креативність, яка отримала найбільшу популярність після виходу в світ робіт Дж. Гілфорда, який розробив детально концепцію креативності.

Розвиток креативності проходить як мінімум дві фази:

1. Розвиток «первинної» креативності як загальної творчої, неспеціалізованої по відношенню до певної області людської життєдіяльності. Сензитивний період цього етапу, за даними ряду авторів, настає в 3-5 років. В цей час наслідування значущому дорослому як креативному зразку, можливо, є основним механізмом формування креативності. Можливо також, що на якийсь період креативність переходить в латентний стан (феномен «дитячої творчості»).

2. Підлітковий і юнацький вік (можливо від 13 до 20 років). У цей період на основі «загальної» креативності формується «спеціалізована» креативність: здібність до творчості, пов'язана з певною сферою людської діяльності, як її «зворотна сторона», доповнення і альтернатива. На цьому етапі особливо значущу роль відіграє професійний зразок, підтримка сім'ї і однолітків. Але головне, юнак визначає для себе «ідеальний зразок» творця, якого він прагне наслідувати.

Друга фаза закінчується запереченням власної продукції і негативним відношенням до колишнього ідеалу. [8]

Творчі процеси виявляються у всій своїй силі вже в ранньому дитинстві. Одне з дуже важливих питань, що постає перед дитячою психологією і педагогікою – це питання про творчість у дітей, про розвиток цієї творчості і про значення творчої роботи для загального розвитку і дозрівання дитини. [9] Уже в найменшому віці можна знайти у дітей творчі процеси, які найкраще та найширше виражаються в іграх дітей, що й не дивно – оскільки саме в цьому віці провідною діяльністю виступає гра. А тому і творчість звичайно, буде проявлятися в першу чергу в ній.

Вік 3-5 років є найбільш сензитивним для розвитку творчих здібностей. Дитяча літературна і художня творчість яскравіше всього виявляються саме в цей час, а в 6 років спостерігається спад. Спад творчих проявів до 6 років (при активізації інтелектуальної активності!) вважається наслідком зменшення ролі несвідомого в регуляції поведінки і ростом критичності і розсудливості в свідомості дитини. Можна припустити, що дитина не просто критикує саму себе за відхилення від нормативу (інтеріоризація соціальної норми дорослого: Не «можна!»), а перестає бачити можливість відхилення від стереотипного, наказаного соціальним середовищем поведінки. [8]

Вік 3-5 років, як свідчать дослідження В.М. Дружиніна та його співробітників, сприятливий для формування креативності ще й тому, що дитина до цього віку, з одного боку, готова до соціалізації (сформованість мови), а з іншого боку, – ще не соціалізована. Дитина з легкістю використовує ложку як столовий прилад, як палицю, музичний інструмент, весла. Адже далі стандартне застосування предмету вимагає певної соціалізованості і стереотипізації навичок, і, крім того, розвитку довольної уваги, яка у дитини до 3-4 років ще не розвинена. Для дитини світ ще загадковий, проблемний. Пізніше проблемність світу визнається тільки креативами.

Для формування креативності необхідний певний (оптимальний) рівень соціалізованості, що припускає оволодіння елементарними навичками комунікації, але при цьому – мінімальну представленість поведінкових стереотипів.

Формування креативності як особистісної характеристики в онтогенезі виявляється спочатку на мотиваційно-особовому, потім – на продуктивному (поведінковому) рівні.

Творчі здібності проявляються, як правило, рано, в 5 років. Зазвичай діти починають складати, несподівано для себе і для інших, казки і вірші. Наслідування творчим зразкам як етап переходу від наївної творчості до творчості «дорослого» настає в 8-15 років і в творах юних авторів пропадають творчі елементи (новизна, оригінальність). Але до 16-17 років творчі елементи з'являються знов після продовження фази первинного наслідування. [8]

Дитина може уявити собі значно менше, ніж доросла людина, але вона більше довіряє продуктам своєї уяви і менше їх контролює.

Для розвитку креативності необхідне нерегламентоване середовище з демократичними стосунками і наслідування дитиною творчої особи. [9]

Розвиток креативності, можливо, здійснюється за наступним механізмом: на основі загальної обдарованості під впливом мікросередовища і наслідування формується система мотивів і особистісних властивостей (нонконформізм, незалежність, мотивація само-актуалізації), і загальна обдарованість перетворюється в актуальну креативність (синтез обдарованості і певної структури особи).

Як відомо, перехідний вік характеризується в цілому рядом стосунків, суперечністю, полярністю моментів, що характеризують його. Ось і уява в цей період характеризується зломом, руйнуванням і попуками нової рівноваги. Щодо діяльності уяви в тому вигляді, як вона виявлялася в дитячому віці, у підлітків вона стає менш інтенсивною; це дуже легко відмітити на тому факті, що у дитини цього віку, як масове явище або як правило, зникає пристрась до малювання. Малювати продовжують тільки деякі діти, переважно особливо обдаровані в цьому відношенні або спонукувані до нього зовнішніми умовами на зразок спеціальних занять малюванням. [8]

Подвійність нової форми уяви, яка зароджується в той час, можна легко побачити з того факту, що найбільш поширеною і масовою формою діяльності уяви в цьому віці є літературна творчість. Вона стимулюється сильним підйомом суб'єктивних переживань, розростанням і поглибленням інтимного життя підлітка, так що у нього в цю пору створюється особливий, свій внутрішній світ. Це з одного боку. [9]

З іншого – як правило, у масового підлітка зникає і інтерес його до літературної творчості, підліток починає критично відноситися до нього, як раніше відносився критично до свого малюнка; його починає не

задовольняти недостатня об'єктивність його творів, і він залишає писання. Оже, стрибок уяви і глибоке його перетворення — ось що характеризує критичну фазу підліткового віку. [9]

Тобто цілком зрозуміло, що у молодшому шкільному віці творчі здібності найвищі у порівнянні з іншими віковими категоріями, і це пояснюється не стандартизованістю дитячого мислення, браком досвіду про оточуючий світ, життєві ситуації і низьким рівнем уявлення про закони природи.

В підлітковому віці відбувається злам усіх життєвих надбань, а тому і зниження рівня креативності, перебудова сталих понять, моральних цінностей, зміна життєвих поглядів. Це пов'язано зі статевим дозріванням, з періодом підліткової кризи та перебудовою відношення до оточуючого світу.

В ранньому юнацькому віці відбувається новий сплеск творчості, що пов'язано з уже встановленою новою формою світобачення, новими формами моральних цінностей. Людина в цей період закріплює свої погляди та переконується в правильності вже зроблених висновків.

Метою нашого дослідження було вивчення динаміки розвитку креативності у дітей за допомогою невербального тесту Е.П. Торренса, субтесту «Незавершені фігури».

Дослідження проводилось в трьох вікових групах дітей: молодший шкільний вік, підлітковий вік та ранній юнацький вік.

Дослідження креативності молодшого шкільного віку проводилось серед дітей 3-х та 4-х класів КЗШ №119, міста Кривого Рогу, в загальній кількості 25 чоловік; підліткового віку проводилось серед дітей 6-х та 7-х класів КЗШ №11, міста Кривого Рогу, в загальній кількості 40 чоловік; серед дітей раннього юнацького віку проводилося в групах №2/3 та 3/2 в ДПТНЗКЦ «ППРКБГ» (Училище №14), міста Кривого Рогу, в загальній кількості 25 чоловік.

Результати дослідження були піддані якісному і кількісному аналізу, за результатами якого побудована таблиця «Динаміка розвитку креативності» (табл.1) та діаграма «Прояви креативності в різних вікових категоріях» (Рис.1).

Табл.1

Динаміка розвитку креативності

Рівні	Молодший шкільний вік		Підлітковий вік		Ранній юнацький вік	
	чоловік	%	чоловік	%	чоловік	%
Високий	8	32	0	0	3	12
Норма	15	60	34	85	21	84
Низький	2	8	6	15	1	4

Як свідчать дані таблиці і діаграми в молодшому шкільному віці найбільший відсоток дітей з середнім рівнем креативності (60%), а найменша кількість дітей (8%) має низький рівень креативності. В підлітковому віці картина дещо інша. Середній рівень властивий більшості дітей (85%), але зовсім не виявлено дітей з високим рівнем розвитку креативності. В ранньому юнацькому процентний розподіл рівнів наступний: високий – 12%, середній – 84% та низький – 4%.

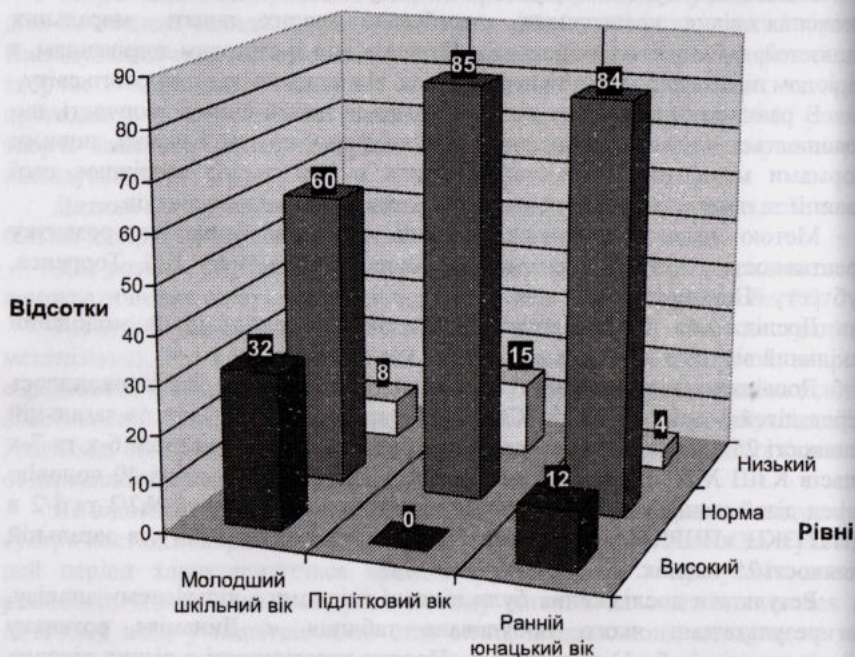

Рис. 1 Прояви креативності в різних вікових категоріях

Отже, як свідчать одержані результати має місце певна динаміка творчої креативності. В молодшому шкільному віці показники креативності найвищі (високий рівень – 32%). В підлітковому віці, вони дещо зменшуються, і на початку раннього юнацького віку вони знову зростають. Хоча в підлітковому віці різко падає показник високого рівня розвитку креативності, але значно зростає середній рівень, який залишається майже незмінним і в юнацькому віці. Найбільший відсоток показника креативності простежується на середньому рівні в усіх вікових категоріях. Найменший – на високому та низькому рівнях.

Талант розвивається і формується тільки в умовах, сприяючих індивідуальному розвитку особи. Ці умови припускають, що все повинно

бути спрямовано на таку організацію учбового процесу, таку його цілісність, де всі предмети активізували б творчий потенціал людини, будили б його духовні сили, жагу творчості; де методика викладання будь-якого предмету виключала б пасивні сприйняття готових знань, висновків і точок зору.

Дана тема не може охопити усіх аспектів вивчення розвитку творчих здібностей дітей та креативності. Для цього потрібно провести ще не один дослід, щоб досить широко і глибоко розкрити взаємозв'язки, розкрити усі особливості розвитку та динаміки креативності. Оскільки, ця тема досить актуальна в наш час, та надзвичайно цікава з точки зору психології тому вона потребує і подальшого її вивчення.

Список використаних джерел

1. А. Л. Галин Психологические особенности творческого поведения, Новосибирск 2001
2. Богоявленская Д.Б. Психологические основы интеллектуальной активности. - Дис. докт. психол. наук. -М., 1988.
3. Рождественская Н.В. Проблемы и поиски в изучении художественных способностей. Художественное творчество. Сборник. - Л., 1983.
4. Шведерский А.С. Можно ли учить тому, чему нельзя научить? Диагностика и развитие художественной одаренности. Сборник. - СПб., 1992.
5. Юркевич В.С. О наивной и культурной креативности // Основные концепции творчества и одаренности. - М., 1997.
6. Я.А. Пономарев Психология творчества издательство «Наука» Москва, 1976
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. М., 1940
8. Дружинин В. Н. Психология общих способностей — СПб.: Издательство «Питер», 1999.
9. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: Кн. для учителя. — 3-е изд. — М.: Просвещение, 1991.
10. Лук А. Н. Психология творчества. М, Наука, 1978.
11. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. члена кореспондента АПН України Н.В. Чепелевої. - К., Нора-Прінт, 2002.

Рябікова Юлія Володимирівна,
студентка фізико-математичного
факультету КДПУ

Психологічний аналіз мотивації навчальної діяльності

Однією з найнеобхідніших умов виховання людини відкритого суспільства є розвиток її унікальності та індивідуальності. Реалізація цього неможлива без правильної мотивації навчання та розвитку інтересу до нього. Все, що виробило й виробляє суспільство, як у матеріальній сфері, так і у духовній, здійснюють конкретні люди, неминучою умовою

Як свідчать дані таблиці і діаграми в молодшому шкільному віці найбільший відсоток дітей з середнім рівнем креативності (60%), а найменша кількість дітей (8%) має низький рівень креативності. В підлітковому віці картина дещо інша. Середній рівень властивий більшості дітей (85%), але зовсім не виявлено дітей з високим рівнем розвитку креативності. В ранньому юнацькому процентний розподіл рівнів наступний: високий – 12%, середній – 84% та низький – 4%.

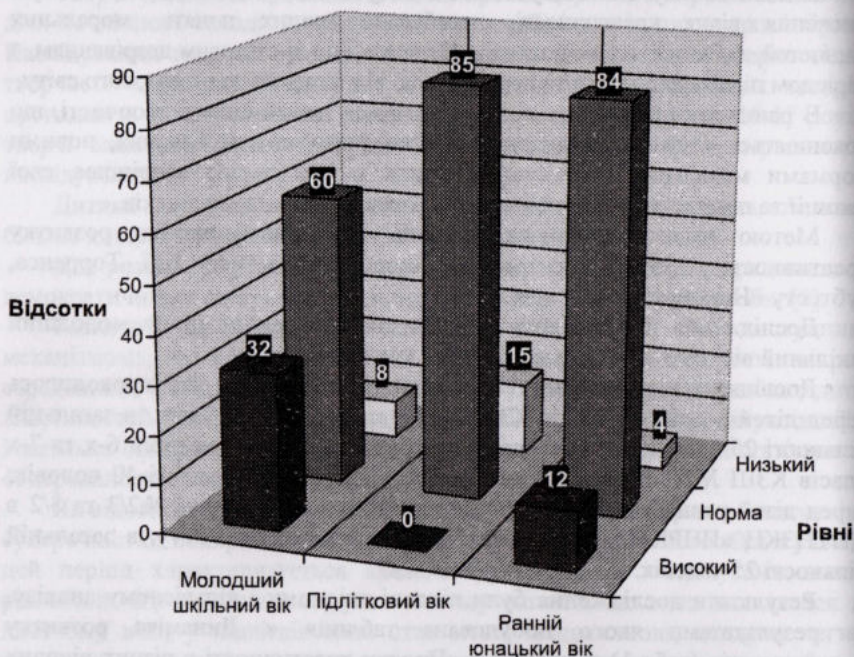

Рис. 1 Прояви креативності в різних вікових категоріях

Отже, як свідчать одержані результати має місце певна динаміка творчої креативності. В молодшому шкільному віці показники креативності найвищі (високий рівень – 32%). В підлітковому віці, вони дещо зменшуються, і на початку раннього юнацького віку вони знову зростають. Хоча в підлітковому віці різко падає показник високого рівня розвитку креативності, але значно зростає середній рівень, який залишається майже незмінним і в юнацькому віці. Найбільший відсоток показника креативності простежується на середньому рівні в усіх вікових категоріях. Найменший – на високому та низькому рівнях.

Талант розвивається і формується тільки в умовах, сприяючих індивідуальному розвитку особи. Ці умови припускають, що все повинно

бути спрямовано на таку організацію учбового процесу, таку його цілісність, де всі предмети активізували б творчий потенціал людини, будили б його духовні сили, жагу творчості; де методика викладання будь-якого предмету включала б пасивні сприйняття готових знань, висновків і точок зору.

Дана тема не може охопити усіх аспектів вивчення розвитку творчих здібностей дітей та креативності. Для цього потрібно провести ще не один дослід, щоб досить широко і глибоко розкрити взаємозв'язки, розкрити усі особливості розвитку та динаміки креативності. Оскільки, ця тема досить актуальна в наш час, та надзвичайно цікава з точки зору психології тому вона потребує і подальшого її вивчення.

Список використаних джерел

1. А. Л. Галин Психологические особенности творческого поведения, Новосибирск 2001
2. Богоявленская Д.Б. Психологические основы интеллектуальной активности. - Дис. докт. психол. наук. -М., 1988.
3. Рождественская Н.В. Проблемы и поиски в изучении художественных способностей. Художественное творчество. Сборник. - Л., 1983.
4. Шведерский А.С. Можно ли учить тому, чему нельзя научить? Диагностика и развитие художественной одаренности. Сборник. - СПб., 1992.
5. Юркевич В.С. О наивной и культурной креативности // Основные концепции творчества и одаренности. - М., 1997.
6. Я.А. Пономарев Психология творчества издательство «Наука» Москва, 1976
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. М., 1940
8. Дружинин В. Н. Психология общих способностей — СПб.: Издательство «Питер», 1999.
9. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: Кн. для учителя. — 3-е изд. — М.: Просвещение, 1991.
10. Лук А. Н. Психология творчества. М, Наука, 1978.
11. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. члена кореспондента АПН України Н.В. Чепелевої. - К., Нора-Прінт, 2002.

Рябікова Юлія Володимирівна,
студентка фізико-математичного
факультету КДПУ

Психологічний аналіз мотивації навчальної діяльності

Однією з найнеобхідніших умов виховання людини відкритого суспільства є розвиток її унікальності та індивідуальності. Реалізація цього неможлива без правильної мотивації навчання та розвитку інтересу до нього. Все, що виробило й виробляє суспільство, як у матеріальній сфері, так і у духовній, здійснюють конкретні люди, неминучою умовою